

Åncnen er Munks - men Ordet er Carl Th. Dreyersk

Filmatiseringen af det religiøse Drama gjorde dybt Indtryk paa Dagmar

DER vil paa ny blive Diskussion — baade om Carl Th. Dreyer og hans Film og om Kaj Munk og hans Skuespil. Allerede ved sin Fremkomst vakte »Ordet« Bøse ved sit Emne; om Miraklernes Tid er forbi eller ej. Skuespillet er blandt den store Dramatikers ypperste og af forunderlig levende Kraft paa Scenen. Ikke blot ved sit Stof, men ogsaa ved det Liv, der er over hvert Optag og hver Figur i dette Skuespil om »Bønder og det aandelige Liv paa Landet«. Saa dan formulerede Professor Borge den Arbejds-Opgave, han gav den unge Kaj Munk, mens han ventede paa, hvad der vilde ske med sin Idealist, som var indlevet til Teatret.

»Ordet« er et Spil om Mirakler, baade de smaa, som sker hver Dag, og som ingen nægter, men først og fremmest om det store — Ingers Genopvækkelse. Det er et Skuespil om Tro og Mangler paa Tro. Troen og dens Kraft er Kernen i dette rige Drama, hvor Munk tillige skildrer de to stridende religiøse Retninger: Grundtvigianerne med den lysse, glade Kristendom over for Indre Missionens mørke, tunge Folk, og mellem dem den vantro Statskirke. Der er ingen Tvivl om, hvor Digterens Sympati er, og hvor formaar Munk at have sig over Sektspunkter. Det, der her betyder alt for ham, er, at ingen har den rette Tro; Troen paa Guds Almagt. Den findes kun hos den aandeligt formørkede Johannes, og da han bliver sund og tvivler, er der kun Barnet tilbage, lille Maren, som rykker Johannes i Ærmet og siger: »Skynd dig nu, Farbror«. Men blot en Troende er nok til at redde Troen, og Kaj Munk er en saa stor Digter, at han helt tager det Publikum, som kan tro, med sig i den sidste store Scene, hvor Miraklet sker — sker for vore Øjne i endnu højere Grad i Filmen end paa Scenen.

Kaj Munk veg tilbage for adskillige Ting, som Carl Th. Dreyer viser os i sin Filmatisering. Skuespillet »Ordet« virker knappere og konciserer i sin Dialog paa Scenen end Filmen far Lærredet. Programmet siger, at de Replikker, der er medtaget i Filmen, kun er en Trediedel af det Munk'ske Tekst. Til Gengæld har Dreyer indlagt mange Replikker, Scener og Episoder, der nok ligger bag det Munk'ske Drama, men som Munk med sin Sans for scenisk Økonomi gav Afkald paa. Dreyer derimod maler bredt i sin Film. Han vil skildre hele Milieuet og har jo Kameraets Bevægelighed og især sit eget Ønske om at give Baggrunden for Dramatet saa sandt og saa rigt som muligt. Han opnaar det, men derved undgaas ikke — især i Filmen to første Trediedele, at den føles lidt snakkesalig i Forhold til det knappe Skuespil. Munk skabte, Man kan ogsaa sige i sin Tvivl, om det egentlig er en Forberding, at en Række Scener føres saa realistisk igennem, som Dreyer gør det. Usdigt detaljeret synes Løgsceenen, stærkt virkende, men pinagtig til Slut. Munk giver i Chok med sin Replik om Drengbarnet, som maa ofres ved Fødslen, i Replikken »Han ligger inde i Baljen i fire Stykker«. Det er ikke langt fra, Dreyer viser os, hvordan Lægen skærer i Moder og Barn.

Ogsaa paa et andet Punkt chokerer Dreyer i »Ordet«. Det er i Johannes-Skildringen, hvor han tyer til en Realisme, Munk aldrig kan have tænkt sig. Dreyer lader Preben Lerdorff Rye tale med den uhyggelige, skærende og næsten unuancerede Klang, der er karakteristisk for visse Sindsydeligheder og kan faa deres Tale til at virke som udans Akcent. Det fører her til, at en Række af Johannes' dejlige Replikker mister den skønne menneskelige Klang. Munk har læst i dem; han var jo Digter og lænket saavidt ikke paa realistisk Sindsydelighed med sin Figur. Men Dreyer har sin Hensigt hermed. Da Johannes tender helbredt tilbage, er hans Stemme normal og griber dobbelt Tilhørerne. Det er et Kup, men alligevel dyrt betalt.

Dreyer har altsaa som altid i overvældende Grad sat sit personlige Stempel paa Filmen, men — og det er det væsentlige — han har aldrig indiget videre paa Munk, fortalt Historien i hans Aand, men gennem sit Medium Filmen. Kun paa et væsentligt Punkt følger han ikke Munk, han tager ikke Doktorens Replik om Lignsmandsinstitutionen med, i Dreyers Film skal der ikke herske Tvivl om Miraklet. I Munks Drama er der et Undskyldningsmoment i Tvivlen paa, om Inger nu har været rigtig død.

Det er et virkeligt Mirakel, Dreyer har villet skildre, men ikke det alene. Milieuet faar en Hovedrolle i hans Film. Hvor Munk rejser sine Skikkelser for Øjet udelukkende gennem Ord, bruge Dreyer i Billedet — bruger dem som den eneste Billedkunstner, han er. Der er en landskabelig Døjlighed i denne Borgensgaard og dens Omgivelser; man forstaar, at Dreyer tager os med uden for Gaarden allerede i den indledende Scene, som er digtet til i den tidlige Morgen er Johannes forsvundet af sin Seng, og nu søger hans gamle Far og Brødre ham i Klitterne.

Lysset over Klitlandskabet, Vaskestøjet som blæser i den friske Blæst, Stemmerne som lyder over Mørkhalmen — alt er gjort med en Forelskelse i Landskabet, som griber. Og senere, da Johannes atter er forsvundet efter Ingers Død, Choket ved Synet af Liget, bliver disse Stemmer i Klitterne, denne Søgen efter Johannes som en Natur-optakt til Slutningens mægtige Dramatik. Paa en Maade virker denne sidste Scene som et Mirakel, under hvilket Dreyer skifter Filmens Rytmе, og her virker Poul Schierbecks Musik — som andre Steder — som smuk, stemningsstiftende Akkompagnement.

Hele den første længste Del af »Ordet«, hvor Borgensgaardens Folk og Konflikter onstaa for vore Øjne, fortælles sindrigt malende — egentlig mere episk end dramatisk, selv om det naturligvis er vidunderlige Spille-scener og Dialogskifter.

Bredten er vældig, Tempoet roligt flydende som Dreyer finder sig bedst til Rette med det. Langsomt glider Kameraet over Vægge, forbi Døre, hen ad Gulve. Det tager megen Tid, og man fornemmer det, som gaar der megen Tid; men samtidig

Preben Lerdorff Rye og Ann Elisabeth som Johannes Lille Maren.

vokser Skildringen i Tæthed, Figurerne udbygges i Detaljer.

I den sidste store Scene — Optrinene omkring Ingers Kiste — mod imod er det helt Drama's Handling. Man savner et Par Gange Samspil mellem den helbedrede Johannes, Inger i Kisten — hver Gruppe giver sig, som Dreyer ynder det. Hver Person faar sine Billeder, og dybt gaar han ikke i sine Skildringer. Menneske efter Menneske rammer hans Kamera her, og med ham ser vi Personerne ind i Sjælen — just denne Situation, hvor Sorg overvælder dem. Det er prægtigt gjort, og med vidunderlig Lysholdning giver Dreyer saa til Slut Inger, Genopvækkelse. Som vi i Døds-scenen kredser ustandseligt om Liget, er vi her i Kisten nærmere end nogen Sinds- da Johannes' Ord virker. Og med en bjergtagende, men ganske enkel Styrke føres Filmen til Ende — døvelende, men med den dramatiske Spænding holdt til det sidste. Det var den store Oplevelse, og for den, som kan tro paa Miraklet her, opfyldtes Munks Drama fuldkomment. Og uden den Tvivl, som endog til det sidste hjemstædte Digteren, Dreyer tvivler ikke. Han faar os til at tro — ja, tar en Anmelder fremføre en personlig Bekendelse, da er Ingers Genkomst til Livet for mig en sikrere Sandhed, end at Kjeld Abells André formaar at kalde sin Thordis Ekk tilbage til Livet i »Den blaa Pekingesser«. Hos Munk er Troen stærkere end hos Abell; den kan bære os.

Saa stort er Æmnet, at det over-skygger Præstationerne i Filmen »Ordet« — og endog er der en Række meget smukke. Det er endnu en Gang lykkedes Dreyer med sin Besætning at vise, at han er en vældig Person-

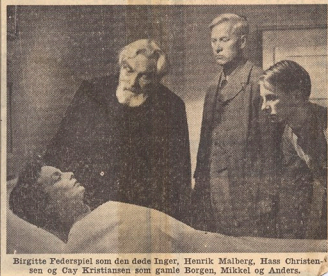
instruktør. Det siges i Programmet, at Rollen som gamle Mikkel Borgen — der for Resten i Filmen hedder Morten Borgen — er skrevet til Henrik Malberg. Han spiller den nu overordentlig godt, men de snart 30 Aar, der er gaaet siden »Ordet's« Tilblivelse, kan han ikke løbe fra. Hans grundtvigske Sognestormand har ikke helt den Styrke og Vælde, som læses af den Munk'ske Tekst, og hans Ubevægelighed kan i Scener gøre Mænden for stillestående. Endnu er den mest gigantiske Hovedrolle i moderne dansk Drama ikke blevet ganske forløst, men godt, at man fik set Henrik Malberg. Han staar her som et smukt og værdigt Billede med en Række ypperlige Udtryk. Helt ud dejligt er Birgitte Federspiel som Inger, lysende af Gudhed og ukompliceret Tro og Livsglæde; Munk vilde have ønsket hende, saa »skjøn« et Menneske er hun her. Og Emil Hass Christensen giver med ren og køn Mandighed hendes Ægtemand, Mikkel, som ikke tror. Ja, han faar endog mere, end nogen tidligere har gjort det, Mikkel's Ørvendelse, som ofte bliver helt væk i Slutningen, med, da han fortæller Inger, at deres Søn er »hjemme hos Gud«.

Overraskende god er den hidtil ukendte Cay Kristiansen som Anders, saa søgte og naturlig, ung og usikker som den vege Lillebrødre, dog stærk i Troen paa sin Far og Kærligheden til sin Anne. Ove Rüd og Henry Skjørr har gode, anonyme Ansigter til Præsten og Dokteren, der repræsenterer Statskirken og Løgsvidenskaben, hvis Mangel paa Tro, Munk langer haardt ud mod. Ejner Federspiel er en vel sagtmodig Peter Skrædder, men som Partner til Malbergs gamle Borgen staar han rigtigt. Der er god Balance mellem disse to stridende Kræfter.

Til sidst er gemt Preben Lerdorff Rye, hvis Opgave utvivlsomt har været den sværeste i Filmen, fordi Johannes er saa helt formet efter Dreyers Vilje. Skuespilleren gennemfører den realistiske Studie over Sindsydeligheden labeletigt godt, men alligevel er det hans Udtryk til sidst, man helst husker. Det viser, at han indvendigt har gennemlevet Rollen rigers og værnere, end den Dreyerske Form tillader ham at vise os det, bundet som den er af Stemme og Udtrykssløshed — som til Gengæld de fleste Steder næsten opvejes af den fremragende Maade, søvne Figuren er sat ind i Billedet paa. Og gribe staar han i Scenen, hvor han har sin Samtale med lille Maren. De to Optrin mellem hende og Bedstefar, og hende og Johannes, er alt taget i Betragtning Filmen »Ordet's« dejligste. Der lyder Digterens varme, gode Ord, saa man græder og smiler, saa man føler sig lidnet og varmet. Bare for at opleve dem igen, vil man gaa Gang paa Gang til »Ordet«.

Men man skal ogsaa se Filmen for Helheden. Skyld For det gigantiske Drama, Kaj Munk har skabt, og den skønne Film, Dreyer har fortalt dette menneskelige Drama i »Ordet«, er en stor dansk Film — intet Under, at den første Premiere paa Forhaand imøde-saa som en Begivenhed. Den blev det i Dagmar i Aftes.

SVEND KRAGH-JACOBSEN

Birgitte Federspiel som den døde Inger, Henrik Malberg, Hass Christensen og Cay Kristiansen som gamle Borgen, Mikkel og Anders.